

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**Romano Guardini o evropské kultuře a umění**

**Johana Suchardová**

**Plzeň 2019**

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra filozofie

**Studijní program Humanitní studia**

**Studijní obor Humanistika**

**Bakalářská práce**

**Romano Guardini o evropské kultuře a umění**

**Johana Suchardová**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Daniela Blahutková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, a s využitím pouze citovaných literárních pramenů a dalších informací a zdrojů v souladu s právem autorským.

Plzeň, duben 2019 .....

## **Poděkování**

Mé poděkování patří Mgr. Daniele Blahutkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné profesionální rady, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

# Obsah

1	Úvod .....	6
2	Život a dílo Romana Guardiniho .....	8
3	Umění a kultura v Guardiniho pojetí .....	12
3.1	Výbor <i>O podstatě uměleckého díla</i> .....	12
3.1.1	Architektura a malířství .....	17
4	Konec novověku .....	20
4.1	Příroda, subjekt a kultura .....	21
4.2	Středověk a jeho pojetí .....	23
4.3	Novověk a jeho pojetí .....	24
4.3.1	Hanus o Guardiniho pojetí novověku .....	27
4.3.2	Pojetí přírody .....	28
4.4	Konec novověké představy a budoucnost .....	29
4.4.1	Religiozita následující epochy .....	33
5	Závěr .....	34
6	Resumé .....	36
7	Seznam zdrojů .....	37

# 1 Úvod

Romano Guardini byl vlivný německo-italský křesťanský myslitel a teolog 20. století. Jako křesťan zaujímá v pohledu na umění a kulturu filosofický postoj. Trvalé otřesy a krize na všech životních a společenských rovinách po dvou světových válkách v Evropě, nastolily Guardinimu a dalším myslitelům jeho generace (Karl Jaspers, Max Scheler, či Martin Buber) otázky, které se týkaly novověkých představ o světě, člověku a o autonomním vývoji kultury. V práci bude sledována linie jeho zájmu, a to od úvah o umění, až po úvahy týkající se kultury a duchovního ovzduší. Také studiem uměleckých děl a architektury Guardini našel podněty, které ho vedly k uvažování o vyvíjející se situaci jeho doby a následně k úvahám o době nastávající.

Na úvod práce bude Romano Guardini představen v souvislosti s jeho životem a dílem, zejména ve vztahu k jeho textům o umění a kultuře. Studiem souboru *O podstatě uměleckého díla* budou předloženy Guardiniho myšlenky spojené s tématem umění a kultury, zejména bude věnována pozornost jeho uvažování o architektuře a malířství. Romano Guardini inspiroval velké množství umělců a myslitelů, významná je zejména Guardiniho spolupráce (kolem roku 1938) s architektem Rudolfem Schwarzem, která zde bude připomenuta, a ve které si budu všimnout souvislosti s jeho pohledem na epochu. Právě v architektuře spatřoval Guardini jakési „posly ohlašující novou dobu“.

V další části práce, věnované Guardiniho reflexi duchovní situace doby, se budu snažit popsat, jak vnímal epochu, ve které žil. Budu se podrobněji zabývat tímto zlomovým obdobím v Guardiniho podání a jak toto období můžeme vnímat. Autor vnímá v souvislosti se světovými dějinami 20. století jako velmi zlomové období (zejména jeho první polovinu). V historicko-filozofických přednáškách, které byly vydány pod titulem *Konec novověku* (1950), Guardini kriticky pohlíží na duchovní situaci doby a na předchozí epochy, vlastně na křesťanskou tradici západní kultury. Tady bude možno sledovat Guardiniho vnímání epoch, které sleduje s ohledem na to, jak se člověk postupem času odcizuje od tradičního významu pojmů příroda, osobnost a kultura. Důležitá část této práce bude ukázat autorovo pojetí novověku a jeho konce v kontextu své doby. Guardini uvažuje o kultuře pořád z křesťanského pohledu, proto promýšlí situaci náboženství a budoucnost religiozity v podmínkách, které vnímá ve 20. století jako změněné a výrazně určované sekularizací.

Cílem je vyložit Guardiniho teze a myšlenky, v první řadě ve vztahu k umění a kultuře, později jeho vnímání vůči klasickému pojetí rozčlenění světových dějin, jak je známe. Budu se snažit ukázat, jak Guardini uvažoval o umění a jak to souviselo s jeho pojetím novověku. V souvislosti s jeho „koncem“ tak, jak jej Guardini popisuje ve svých úvahách, rozeberu jednotlivé myšlenky a představím jeho pohled na nadcházející situaci. Otázkou bude, do jaké míry se ukážou tyto Guardiniho úvahy jako aktuální i dnes.

## 2 Život a dílo Romana Guardiniho

Romano Guardini, který je považován za jednoho z čelních představitelů katolicismu dvacátého století, patří ke generaci velkých osobností, které v době okolo obou světových válek výrazně formovaly duchovní obzor a orientaci soudobé evropské vzdělanosti.<sup>1</sup> Válka v Evropě, která způsobila trvalé otřesy a krizi na všech životních a společenských rovinách, zapříčinila jakousi bezradnost, člověk se rázem ocitl tváří v tvář planetární technické civilizaci, proto Guardini (podobně jako jiní myslitelé jeho generace jako například Max Scheler, Karl Jaspers, Gabriel Marcel, N. A. Berďajev či Martin Buber) usiloval o revizi novověkých představ o světě, člověku, o autonomním vývoji kultury a zároveň se snažil hledat jiné, pravdivější způsoby myšlenkové reflexe. Byl považován za jednoho z průkopníků nových cest, po nichž se ubíralo a ubírá veškeré úsilí o pravdivé sebepochopení člověka, o porozumění smyslu vlastního pobytu na světě a o orientaci ve strukturách nadcházející doby.<sup>2</sup>

Romano Guardini se narodil 17. února roku 1875 v italské Veroně, avšak za necelých deset let se s rodinou přestěhoval do německého města Mohuč (Mainz). Guardiniho otec byl velkoobchodník s drůbeží, matka Maria Paola pocházela z jižního Tyrolska. Během studií v Mohuči poznal německé myšlení a německou kulturu. Toto období sehrálo v jeho životě důležitou roli, i díky němu dokázal Guardini později ve svých dílech zvláštním způsobem spojit umělecké, filozofické a teologické poznání jihu Evropy (které pramenilo z řecko-římského prostředí a křesťanství) s kulturní tradicí severu Evropy.<sup>3</sup>

Guardini studoval teologii a navštěvoval kněžské semináře, později roku 1910 byl vysvěcen na kněze. O rok později přijal německé státní občanství, aby mu bylo umožněno vyučovat náboženství.<sup>4</sup> Guardini se řadí k nejvýznamnějším představitelům katolictví

---

<sup>1</sup> ČERNÝ, Miloš. O autorovi, in: GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 91.

<sup>2</sup> Tamtéž, str. 92. V podobném smyslu se o Guardinim vyjadřuje i Robert Krieg, podle něhož je hodnota Guardiniho textů v tom, „že chtějí sloužit tomu, co je věčné v člověku, jeho původnímu a autentickému vztahu k Bohu tím, jak je prožíván, a nejen tak, jak se o něm mluví.“ Srv. KRIEG, Robert A., Romano Guardini. In *Teologické texty*. Roč. 5, č. 4 (1994). str. 144.

<sup>3</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog století*. Bratislava: Lúč. 1994, str. 7.

<sup>4</sup> EMINGER, Zdeněk Ambrož, Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice. In *Teologická reflexe*. 2005(11), č. 2, s. 177.



dvacátého století, a to v oblastech filosofie, liturgie, náboženství, pedagogiky a ekumenismu. Jako teolog a filosof se pohyboval na hraně vědy i duchovního života.<sup>5</sup>

Od roku 1920 působil Guardini v katolickém mládežnickém hnutí *Quickborn* (Živý pramen), které mělo sídlo na německém hradě Rothenfelds, později se stal hradním správcem a kaplanem. Od roku 1924 spolupracoval v organizaci *Quickborn* na tvorbě časopisu *Die Schildgenossen*, až do roku 1941, kdy byl časopis zakázán.<sup>6</sup> Jak píše Ladislav Hanus, výchovnou činnost začal Guardini ve studentském kroužku, kde se kolem něj shromažďovala skupina mladých intelektuálů. Tato skupina se rozrostla právě až v hnutí *Quickborn*, které bylo součástí celostátního duchovního německého hnutí.<sup>8</sup>

Stejněho roku, kdy Romano Guardini začal působit v organizaci *Quickborn*, přichází také se svojí přednáškou „O smyslu církve“, roku 1922 habilituje na univerzitě v holandském Bonnu se svojí prací o učení svatého Bonaventury, později působí jako soukromý docent systematické teologie na Katolické teologické fakultě univerzity v Bonnu.<sup>9</sup> Guardini taktéž působil na univerzitě ve Vratislavi, kde vyučoval na katolické teologické fakultě.

Roku 1923 byl přeložen na katedru filozofie náboženství a katolického světového názoru na univerzitu v Berlíně, kde působil až do roku 1939. Tohoto roku byl pod vlivem událostí přinucen odejít do důchodu, o dva roky později následoval publikační zákaz svobodného projevu. Roku 1945 byla v Tübingen pro Guardiniho založena katedra filozofie náboženství a křesťanského světového názoru, roku 1948 Guardini odchází na stejnojmennou katedru na univerzitu v Mnichově.<sup>10</sup> Zde působil až do roku 1962, kdy svoji univerzitní kariéru zakončil. V Mnichově také Romano Guardini 1. října 1968 zemřel.<sup>11</sup>

Guardini mluvil italsky, německy, anglicky, francouzsky, řecky a latinsky. Bývá často označován jako mistr duchovního slova, důvodem jsou jeho spisy, které nemají

---

<sup>5</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994, str. 7.

<sup>6</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009, str. 12.

<sup>8</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994, str. 47-48.

<sup>9</sup> EMINGER, Zdeněk Ambrož, Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice. In *Teologická reflexe*. 2005(11), č. 2, str. 177.

<sup>10</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009, str. 8-10.

<sup>11</sup> EMINGER, Zdeněk Ambrož, Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice. In *Teologická reflexe*. 2005(11), č. 2, str. 179.

přísně vědecký charakter, ale představují malé studie k aktuálním nebo obecným otázkám, jeho myšlenky a úvahy jsou stále tematizovány v publikacích a na konferencích. O jeho tvorbě vypovídá jeho rozsáhlé literární dílo, které čítá velký počet publikací, stále se postupně publikují posmrtná vydání.<sup>12</sup>

Za svoji akademickou a veřejnou činnost Guardini obdržel několik čestných doktorátů. Časopis *Time* Guardiniho označil za „centrum římskokatolického intelektualismu“ a „renesančního humanistu“.<sup>13</sup>

Těžištěm Guardiniho vědeckých prací se již ve 20. letech stalo studium filozofie náboženství a kultury.<sup>14</sup> (Také řada příležitostných studií o umění, které byly přeloženy i do češtiny, pochází z tohoto období.) Na radu svých přátel Maxe Schelera a Martina Bubera přednášel o životě a spisech některých významných křesťanských světců, myslitelů a umělců a věnoval se výkladu děl těchto osobností evropské kultury (např. sv. Augustin, Dante, Dostojevský...).<sup>15</sup> Guardini se snažil i o vlastní interpretace díla jiných myslitelů. Vedle interpretací děl Platóna měl zájem zejména o Blaise Pascala, který ho přitahoval i lidským osudem.<sup>16</sup>

Právě Pascalovo myšlení podnítilo Guardiniho po 2. světové válce k úvahám o novověku, o duchovním bohatství epoch a historických proměnách v pojetí světa, člověka a křesťanského poselství s postupující sekularizací. Tomu je věnována syntetická studie *Das Ende der Neuzeit (Konec novověku, česky 1992)* z roku 1950. Související témata mají i studie *Die Macht (Moc)* a dvousvazkový výbor *Sorge um den Menschen (Starost o člověka)*. Místu člověka ve světě jsou věnovány i další spisy: *Welt und Person (Svět a osoba, česky 2005)*, *Freiheit, Gnade, Schickal (Svoboda, milost, osud)* a sborník studií *Unterscheidung des Christlichen (Křesťanské rozlišování)*. Mezi Guardiniho systematické teologické práce pak patří zejména *Das Wesen des Christentum (Podstata křesťanství)*, *Die Offenbarung. Ihr Wesen und ihre Formen (Zjevení. Jeho podstata a formy)*. Do oblasti christologie náleží dílo *Der Herr (Pán)*. Z řady drobnějších pastoračních spisů lze uvést například *Von heiligen Zeichen (O posvátných znameních,*

---

<sup>12</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 22.

<sup>13</sup> Robert A. Krieg, „Romano Guardini“. In *Teologické texty* č. 4 (1994). str. 144.

<sup>14</sup> ČERNÝ, Miloš. O autorovi, in: GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 93.

<sup>15</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994. str. 47-48.

<sup>16</sup> EMINGER, Zdeněk Ambrož, Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice. In *Teologická reflexe*. 2005(11), č.2. str. 50.

česky 1925), *Vom Geist der Liturgie (O duchu liturgie, česky 1993)*, *Besinnung vor der Feier der heiligen Messe (Zamyšlení před mší svatou)* a *Vorschule des Betens (Malá škola modlitby)*.<sup>19</sup>

Na univerzitách, kde Guardini přednášel, oslovoval posluchače celého spektra různých fakult, snažil se setkávat s řadou známých osobností, působil v hnutí mládeže a velice mu záleželo na tom, aby mládež vedl od ideje společenství ke kulturnímu hnutí. Romano Guardini považoval za svoji ústřední ideu hledat boží pohled na svět a reflektovat ho. Říkalo se, že byl neúplatný, měl jednoznačný názor, jasná slova a vyhraněný katolický postoj.<sup>22</sup>

Slovenský teolog, filozof a teoretik kultury Ladislav Hanus (1907-1994) píše o Guardinim jako o velkém pedagogovi dvacátého století.<sup>24</sup> Hanus čerpal z Gurdiniho inspiraci pro svoji vlastní tvorbu a myšlenky, sám pobádal křesťany k přetváření světa. Životní dílo Romana Guardiniho oceňuje jako obrodu německé kultury. Hanus dále tvrdí, že Guardini přepracoval evropskou kulturu křesťanským duchem. V své knize *Romano Guardini: Myslitel a pedagog století* propaguje autora, kterého tolik uctíval, jako epochální osobnost.<sup>25</sup>

Romano Guardini byl oceněn několika vyznamenáními, jako například *Cenou míru německých nakladatelů*, *Velkým záslužným křížem Německé spolkové republiky* atd., dokonce měl být papežem Pavlem VI. povýšen do sboru kardinálů, což ale nepřijal.<sup>26</sup>

Od roku 1970 se uděluje významné evropské ocenění a tím je Cena Romana Guardiniho. Uděluje se každý druhý rok „za vynikající zásluhy o interpretaci naší doby“. V minulosti byla udělena předním osobnostem evropského vědeckého, uměleckého, politického a náboženského života. Ocenění získal mimo jiné i Tomáš Halík, a to v roce 2010 „za vynikající zásluhy o interpretaci současné společnosti“.<sup>27</sup>

---

<sup>19</sup> ČERNÝ, Miloš. O autorovi, in: GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 93-94.

<sup>22</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla (Úvod)*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 12-13.

<sup>24</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog století*. Bratislava: Lúč, 1994. str. 5.

<sup>25</sup> Tamtéž, str.11-15.

<sup>26</sup> EMINGER, Zdeněk Ambrož, Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice. In *Teologická reflexe*. 2005(11), č. 2, str. 179.

<sup>27</sup> STANĚK, Martin. *Cena Romana Guardiniho pro Mons. Tomáše Halíka*. In: Farnostsalvator.cz [online]. 2010 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <http://www.farnostsalvator.cz/clanek/1329/cena-romana-guardiniho-pro-mons--tomase-halika#.XJqAPVVKjDd>.

### 3 Umění a kultura v Guardiniho pojetí

Walter Zahner zdůrazňuje, že Guardiniho celoživotně provázely otázky kultury „v užším, uměleckém (architektonickém) i v širším obecném smyslu“. Guardini byl jakýmsi analytikem kultury podobně jako Oswald Spengler, Heinrich Platz nebo Karl Jaspers. Na začátku dvacátých let minulého století Guardini píše: „Nacházíme se na rozhraní dvou kultur.“<sup>28</sup> Zahner si také všímá, že Guardiniho úvahy o duchovní situaci 20. století a o umění mají souvislost: v jednom ze svých dopisů, které uveřejnil v časopisu Quickborn, Guardini napsal: „*Věřím, že se vynořuje nový obraz... Souvisí s novým děním, o němž jsme mluvili. Souvisí s lidskou hloubkou, v jejíž probuzení doufáme. Souvisí s novou rovinou, na níž se vede boj s útočícími mocnostmi. A bude zde vítězem. Z oné hlubiny a z onoho obrazu bude vytvořena nová doba. Vidíme posly, které ji ohlašují. Nejmocněji v dílech architektury.*“<sup>29</sup>

#### 3.1 Výbor *O podstatě uměleckého díla*

„*Vidím umělecká díla, mají v sobě ostrý pohled novověkého vztahu k přírodě... Vidím, jak všude vzniká touha po živoucím vzdělání... Vidím stále znovu, jak tu a tam jeden přistupuje k druhému se zcela novou schopností prostého bratrství.*“<sup>30</sup>

V českém prostředí nedávno vyšel soubor studií *O podstatě uměleckého díla*. Svazek, který připravil, okomentoval a vydal v nakladatelství Triáda roku 2009 Walter Zahner, obsahuje reprezentativní výběr textů, které Guardini při různých příležitostech psal o problematice výtvarného umění a architektury.

První část (Základní studie) zahrnuje rozšířenou verzi přednášky z roku 1947 „O podstatě uměleckého díla“ a dopis historikovi umění (2.vydání z roku 1952) „Obraz kultový a obraz zbožný“. Ve druhé části souboru (Umění) je text z roku 1912 „Jak poznávat umění“, dále Lze Boha vidět (1937), Umění a záměr (1946), Rozloučení s tübingsenskou výstavou umění (1947), Abstraktní umění v pohledu filosofa a Náboženský obraz a neviditelný Bůh (1956) a jako poslední text Člověk a Boží myšlenka (1960). Třetí

<sup>28</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 13.

<sup>29</sup> Tamtéž, str. 14.

<sup>30</sup> Tamtéž, str. 14.

část je věnována studiím obrazů, zejména se jedná o „Beuronské madony“ (1910), Sochu Matky Boží v hradní kapli na Rothenfelsu (1929), Usmívající se autoportrét starého Rembrandta (1924) a dále Jákobovo požehnání od Rembrandta (1930). Část poslední je věnována souborům o architektuře, kterými jsou „Nový kostel Božího těla v Cáchách“ z roku 1931, Promluva o svátku posvěcení chrámu (1937) a posledním zařazeným textem je „Předmluva ke knize Rudolfa Schwarze O stavbě kostela“ (1938).<sup>31</sup> Statě pojednávají o dialogu mezi současnou architekturou a výtvarným uměním s teologickou i liturgickou reflexí. Podle Zahnera doplňují obraz Guardiniho, který byl všestranný filozof – v oblasti teologie, liturgie, spirituality, kultury a umění, se již na počátku druhého desetiletí dvacátého století věnoval jednotlivým uměleckým dílům a snažil se o systematický přístup k výtvarnému umění.

První text „*O podstatě uměleckého díla*“ je přednáška, kterou uveřejnil Guardini ve stuttgartské Akademii výtvarných umění.<sup>32</sup> Jan Klípa ji charakterizuje jako „*dopracovaný zápis přednášky, na níž Guardini představil nárys ucelené fenomenologie umění, který zrcadlí dobu svého vzniku (1947) nejenom zřetelnou distancí od služebného pojetí umění („umění nemá účel“) a důrazem na etický rozměr umění, ale také optimismem, s nímž se přistupuje k formulování odpovědi na nejzákladnější otázku „co je umění?“ Víra v možnost jednoznačné odpovědi na tuto otázku totiž vzala za své v relativistickém přístupu postmoderny. Z dnešního hlediska je na Guardiniho přístupu pozoruhodné, že v rámci definice umění přesouvá pozornost ze struktury vlastního díla na strukturu vztahů, do níž je zasazeno: vztah autora a světa, vztah obrazu v mysli tvůrce a obrazu v imaginaci diváka a vztah díla k přicházející budoucnosti, který u Guardiniho nabývá přímo eschatologického charakteru a dodává každému opravdovému uměleckému dílu náboženský rozměr.“<sup>33</sup>*

Lidská existence je podle Guardiniho prostoupena působením obrazů. Dnešní člověk si toho ale není vědom, pouze někdy na nás prozařuje něco ze starého významu. V ten okamžik cítí člověk význam, který pochází z hlubin, a ne pouze z povrchového smyslu dění. Umělecké dílo otevírá prostor, do něhož může člověk vstoupit, ale je třeba vynaložit úsilí, což je pro dnešního člověka těžké, někdy dokonce nedosažitelné.

<sup>31</sup> GUARDINI, Romano a ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Triáda, 2009. str. 158-163.

<sup>32</sup> Tamtéž, str. 31.

<sup>33</sup> KLÍPA, Jan. *O podstatě uměleckého díla*. In: Getsmany.cz [online].2009 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2292>

V člověku se ztratila schopnost ztížit se, naslouchat, otevřít se, hledět, prožívat a přijímat v sobě podstaty věcí. Až poté se svět díla otevírá.<sup>34</sup>

Významná část studií je věnována starému umění, zejména v kapitole „Obraz kultový a obraz zbožný“, ale Guardini se zabýval také moderním uměním, a to ve stati s názvem „Abstraktní umění v pohledu filosofa“. Studie „Obraz kultový a obraz zbožný“ je původně dopis pro nejmenovaného historika umění a je považována za nejdůležitější a nejaktuálnější z celého výboru.<sup>35</sup> Tento důležitý text rozlišuje mezi dvěma póly obrazů, přináší dva nové výrazy. *Obraz zbožný* vyrůstá ze subjektivní náboženské zkušenosti, je vhodný pro vyučování a zprostředkovává poučení, přináší útěchu a vzdělání (slouží vzdělání náboženskému). Podstata zbožného obrazu je podle Guardiniho vnitřní život věřícího jedince, individuální prožívání. Nachází se v křesťanském domě, v kostele hraje podružnou roli. V kostele je totiž primární *obraz kultový* (neboli kultovní). Tento obraz je svatý, vyznačuje se autoritou, zvěstuje, že Bůh existuje. Tento kultový obraz člověku káže, aby se před Bohem poklonil, jeho smyslem je přítomnost boží.<sup>36</sup> Smyslem kultového obrazu je zpřítomnění Boha ve světě, je spojován s dogmatismem a svátostí. Kultový obraz vychází z objektivního bytí a z objektivní vlády Boha. Kultový obraz je tedy zaměřen k transcenci a zbožný obraz vychází z niternosti, z imanence.<sup>37</sup>

Pro Romana Guardiniho je důležitým momentem duchovních dějin vrcholný středověk. Usiluje o nový moderní přístup, vyžadující jiný pohled na umění středověké i novověké. Guardini je přesvědčen, že krize života náboženského (a současně i krize umění v náboženství) jde v ruku v ruce se zmizením pravého kultového obrazu. Guardini říká, že středověk vytvořil nádherná díla a uskutečnil „*dokonalé řády lidského soužití, tedy kulturu nejvyššího stupně*“, toto vše ale chápal jako službu Bohu. Za renesance dostává dílo i lidé, kteří na něm pracují, nový význam – přivlastňují si smysl, který předtím náležel Bohu, svět tak přestává být Božím dílem a stává se „přírodou“ a lidské dílo je opravdovou tvorbou (již není službou Bohu).<sup>38</sup> Guardini říká, že role zbožných a

---

<sup>34</sup> GUARDINI, Romano a Walter ZAHNER. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 37-42.

<sup>35</sup> KLÍPA, Jan. *O podstatě uměleckého díla*. In: Getsmany.cz [online].2009 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2292>

<sup>36</sup> SCHMIDT, Norbert. *Přímluva za současnost: umění v sakrálním prostoru*. Praha: Triáda, 2016. str. 56-57.

<sup>37</sup> GUARDINI, Romano a ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 52.

<sup>38</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 37.

kultovních obrazů v novověku slábne, že již téměř neexistuje ve své původní podobě a síle.<sup>39</sup> Život novověkého člověka už zdaleka nemá náboženskou podobu.<sup>40</sup>

K tomu se vyjadřuje Hans Belting, jehož základní teze zní: „doba kultového obrazu skončila s počátkem novověku. Nejde sice výslovně o diskusi s Guardiniho dílem *Obraz kultový a obraz zbožný*, avšak tento kunsthistorik se vyjadřuje velice konkrétním způsobem ke Guardiniho rozlišení zbožného obrazu, který je určen k subjektivnímu vnímání – a naopak obrazu, který je užíván ve veřejném křesťanském kultu. Zahner o Beltingovi říká: „*Guardiniho jasné teologicko-receptivní rozlišení spojuje s otázkou obrazu, jehož krizi na počátku novověku pokládá za osvobození od náboženských závislostí. Belting tak Guardiniho rozlišení převádí na časový sled: přibližně od roku 1500 už žádné náboženské obrazy neexistují.*“<sup>41</sup> Guardini tvrdí, že kultové obrazy existovaly především v jiných epochách, ale pokud by vůbec ve své čistotě existoval kultový obraz, dnes již nelze hovořit o jeho existenci, otázka svatého obrazu je tedy spíše otázkou prostorovou, žádné dílo nepůsobí automaticky sakrálně, ale sakrální se stává tehdy, když jej tak recipient vnímá.<sup>42</sup>

Další části textů mluví o vysoce moderním umění, a to abstraktním, *nepředmětném umění*, které se vzdaluje od předešlého. Myšlen je *umělecký směr, jehož díla nepředstavují nic, co by se podobalo věcem, které už se nalézají v přírodě*.<sup>43</sup> Toto umění pracuje s volnou hrou linií a ploch, barev a proporcí. Guardini si klade otázku, „co toto dílo představuje“? A odpovídá, že „*nepředstavuje vůbec nic, co by se už nacházelo v přírodě, nýbrž podává volně utvářené formy, z nichž jsou vnímavému divákovi patrné obsahy existence, které jinak nelze vyjádřit*“.<sup>44</sup> Pak dělá rozdíl mezi uměním abstraktním a předmětově chudým, které představuje patrně bezprostřední přírodní obraz, který je koncentrovaný a může být i převeden na pouhou formu. Národní socialismus tyto dva typy umění shrnuje v jedno a nazývá je jako umění „úpadkové“. Guardini tvrdí, že toto umění předpokládá určitý obraz světa. Například obraz světa nové fyziky se shoduje

---

<sup>39</sup> SCHMIDT, Norbert. *Přímluva za současnost: umění v sakrálním prostoru*. Praha: Triáda, 2016. str. 56-57.

<sup>40</sup> GUARDINI, Romano a ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 95.

<sup>41</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 25.

<sup>42</sup> SCHMIDT, Norbert. *Přímluva za současnost: umění v sakrálním prostoru*. Praha: Triáda, 2016. str. 234-235.

<sup>43</sup> GUARDINI, Romano a ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 98.

<sup>44</sup> Tamtéž, str. 99.

s abstraktním uměním, v tom, že věc není pevný útvar, jak ji ukazuje bezprostřední zkušenost, nýbrž vír procesů a soustava vztahů. Umělec také nevidí daný tvar jako pevný a závazný. Lze tedy říci, že nepředmětné umění naší doby se zakládá na určitém obraze světa, ale nevyjadřuje nutně určitý světový názor. Toto umění je představeno například v pozdějších obrazech Kandinského nebo Paula Klee.<sup>45</sup>

Poslední část knihy je zasvěcená Guardiniho publikovaným názorům na podstatu sakrální architektury.<sup>46</sup> Liturgie je pro Guardiniho oslava a moment, kdy se setkává člověk s Bohem, náboženská architektura je poté jakýsi obal, kde se takové setkávání odehrává. Architektura proto musí mít nejvyšší kvalitu. Tato problematika je konkretizována texty o kostelu Božího těla v Cáchách, navrženém v 1. polovině 20. let architektem Rudolfem Schwarzem a postaveném v letech 1928-1929, jehož pojetí Guardini velice obhajoval (viz kapitola 3.1.1).

Guardini spolu se Schwarzem měli zásadní postavení v umělecké sféře dané doby. Guardini se stal inspirací i předmětem badatelské práce, například pro Frédérica Debuysta. Debuyst vychází z Guardiniho spisů o liturgii a z jeho společného působení se Schwarzem na hradu Rothenfels, zdůrazňuje vliv těchto dvou osobností na evropský vývoj v církevní architektury a také ve výtvarném umění, přičemž důraz klade na kreativitu a duchovní situaci. Alex Stock poukazuje na velký vliv Guardiniho a Schwarze právě při stavbě kostelů ve 20. století. V Guardiniho *O podstatě uměleckého díla* vidí základ fenomenologického uvažování a také tvrdí, že Guardini nepotřebuje k setkání s Bohem žádnou další uměleckou výpověď. „V abstraktním umění avantgardy vidí ve srovnání s dějinami umění od rané renesance novou a neočekávanou podobu obrazového umění“, říká Stock.<sup>47</sup> Guardini společně s architektem Schwarzem významně ovlivnil vývoj sakrální architektury i proměny liturgie a uspořádání liturgického prostoru po Druhém vatikánském koncilu.<sup>48</sup>

Celý soubor *O umění* končí právě Guardiniho předmlouvou k Schwarzově spisu *O stavbě kostela*. Této problematice je věnována následující kapitola Architektura a malířství.

---

<sup>45</sup> GUARDINI, Romano a ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 98-100.

<sup>46</sup> Tamtéž, str. 143.

<sup>47</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 25.

<sup>48</sup> SCHMIDT, Norbert. *Přímluva za současnost: umění v sakrálním prostoru*. Praha: Triáda, 2016. str. 56.



### 3.1.1 Architektura a malířství

Jak jsme uvedli, Guardini se zmiňoval o jakýchsi „poslech“, kteří ohlašují novou dobu a to nejvýrazněji v dílech v oblasti architektury, kde je spojuje se soudobými autory, kterými byli: *Le Corbusier* (přičemž Guardini doporučuje jeden z jeho spisů pro knihovnu na hradě Rothenfels), *Bruno Traut*, *Ludwig Mies van der Rohe* (architekt, který navrhl známou českou památku UNESCO vilu Tugendhat) a jak již bylo řečeno – především architekt *Rudolf Schwarz* (byl hradním architektem na hradu Rothenfels a Guardini ho celá desetiletí doprovázel na jeho cestách).<sup>49</sup> Zejména na architekta Rudolfa Schwarze měl Guardini značný vliv. Schwarz započal přestavbu kaple na Rothenfelsu a vzniká prostor, který sloužil pouze k účelům společenství. „*Dělo se zde to, co Pius XII. Nazýval „procházením Ducha svatého církví. Duchovní a liturg Romano Guardini a architekt Rudolf Schwarz se sešli a mohli na hradě Rothenfels uskutečnit něco, co bylo v této době jedinečné. (...) Snažili se důsledně realizovat své ideje.*“<sup>50</sup> Sám Schwarz jednou psal o svých vzpomínkách na tyto časy, přičemž shrnuje to, co spolu s Guardianim na hradě vykonali, a v této souvislosti podotkl: „*Způsob, jímž věřící v Rothenfelsu slavili liturgii – za zpěvu niterně krásných a přísných starých německých kostelních písní, nabyl významu, který jsme neočekávali, když jsme s úpravou začínali. Je krásné, když posvátný prostor (...) je budován z liturgie a spolu s ní opět zaniká a když se vzdáváme vší architektonické úpravy.* (...)“<sup>51</sup>

Počátkem 20. století nebylo pro sakrální architekturu jednoduché se emancipovat. Bylo těžké se distancovat především od tlaku historismu, církve se velice těžko dokázala vyrovnat s moderními prvky ve stavebním umění. Již v době před první světovou válkou byly zřejmé změny, pro jejichž provedení byl hlavní důvod použití nových moderních materiálů a nové metody konstrukce.<sup>52</sup>

V této době se začínaly používat materiály ke stavbě, které dosud nebyly běžné. Jednalo se například o železo a beton. „*Že takové efekty budily reminiscence na gotickou architekturu středověku, jež se rovněž vyznačovala strukturou na bázi skeletu, je nabitelní. Gotická architektura fascinovala především představitele expresionistických*

<sup>49</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 14.

<sup>50</sup> Tamtéž, str. 16-17.

<sup>51</sup> Tamtéž, str. 15.

<sup>52</sup> WARLAND, Rainer, TOMAN, Rolf, ed. *Ars sacra: křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. V Praze: Slovart, 2011. str. 756.

*kostelních staveb a působivá hra světla jejich skleněných ploch jim poskytovala východiska pro vlastní kreace prostorových zážitků. V gotice bylo navíc spatřováno ztělesnění solidární jednoty křesťanstva. Architekti a tvůrci vybavení kostelních interiérů se občas společně pokoušeli propůjčit stavbě kostela charakter celostního díla.*<sup>53</sup>

Rudolf Schwarz obdržel zakázku na výstavbu kostela Božího těla v Cáchách, který vystavěl v letech 1928-1929 a pojal jej vzhledově velice stroze a jednoduše, interiér ani exteriér nezdobil žádný ornament.<sup>54</sup> Guardini tento kostel na přání autora navštívil a poté napsal svoji kritiku, kde kostel navzdory názorům současníků obhajuje. Kostel se na tehdejší dobu jevil nezvykle obyčejný – je popisován jaké prázdný, světlý, s jednoduchými lavicemi. Guardini bránil použité formy moderní architektury, které vyvolaly vlny nesouhlasu a nepochopení. Guardini říká, že ucelená forma, jak by měl vypadat kostel, neexistuje. Navíc kvalitní architektura musí jít ruku v ruce s konkrétním obdobím a místem. V první řadě Guardini jasně formuluje, že neexistuje jedna konkrétní, provždy daná forma kostela: *„Ale v přítomnosti vždy probíhají různé časové vrstvy. Žije v ní dále minulost. Dnes je ještě přítomen středověk i baroko i nazaréni. Taková stavba tedy bude různě přijímána. Jedni budou říkat, že je nemožná nebo nekřesťanská nebo nekatolická. Druzí v ní budou šťastni a budou v ní nacházet vyjádření toho, co je pro ně nejhlubší, budou cítit, že je v ní vysloven Bůh.*<sup>55</sup>

Warland a Rolf píší o novém nastolení jakéhosi vědomí pospolitosti v sakrálním umění. Toto vědomí bylo hnacím motorem pro vznikající náboženské stavby začínající moderny. Pro katolíky úzce souviselo s liturgickým hnutím, které bylo iniciováno právě Romanem Guardinim.<sup>57</sup> Toto hnutí vyústilo v architektonickou tvorbu umělců jako Rudolf Schwarz nebo Dominik Bohm. *„Poté, co ještě v době bezprostředně po druhé světové válce projevovala hnutí jako program nouzových kostelů zřetelnou skromnost, v následující době si konkurují směry navazující na expresivní sakrální umění se vskutku střízlivou víceúčelovou architekturou kostelů spojených s příslušným centrem církevní*

---

<sup>53</sup> WARLAND, Rainer, TOMAN, Rolf, ed. *Ars sacra: křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. V Praze: Slovart, 2011. str. 756.

<sup>54</sup> Tamtéž, str. 756.

<sup>55</sup> GUARDINI, Romano, ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 145.

<sup>57</sup> WARLAND, Rainer, TOMAN, Rolf, ed. *Ars sacra: křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. V Praze: Slovart, 2011. str. 756.

obce. *Renesanci sakrální architektury jako stavební umění můžeme pozorovat v letech okolo přelomu tisíciletí.*“<sup>58</sup>

Kvalitní architektura se dle Romana Guardiniho vždy rozvíjí v interakci se svým konkrétním místem, ale také se svojí konkrétní dobou. Prázdnotu tak považuje za boží vizuální ticho, což je ideální místo na setkání s boží přítomností, říká, že „*v tomto kostele žije svatá přítomnost*“ a dále: „*Dovedl bych si představit, že by někdo řekl, že je prázdný. Pak bych mu odpověděl, že by se měl podívat hlouběji do svého vlastního pocitu, zda mu správně rozumí. (...) To není prázdnota, to je ticho! A v tichu je Bůh.*“<sup>59</sup> Tak Guardini odmítl kritiku tehdejší doby, která kostel vidí jako strohou, nezajímavou budovu, a snaží se soustředit na to, co je duchovní a tudíž podstatné.

Jak je dále psáno v knize *O podstatě uměleckého díla*, architektura není jediným uměleckým druhem, kde Guardini spatřuje „*posly ohlašující novou dobu*“. Vidí je také v jiných výtvarných projevech své doby. Guardiniho znalost celé umělecké scény byla velice podrobná, vedle úvah o konkrétních obrazech to ukazují jiné odkazy v jeho textech. Když Guardini hovoří o poslech dnešní doby, rád zmiňuje jednoho z velkých německých malířů – Franze Marca.<sup>61</sup> O tomto umělci píše, že jeho obrazy „*proniká živost, která je od té doby v okolí cizí*“ nebo že autor „*osvědčuje svou vnitřní pravost ve zvláštní uměřenosti a průzračnosti.*“<sup>62</sup>

V Guardiniho odkazech se také objevuje poukaz na Gebharda Fugela, v této souvislosti Guardini podotýká: „*Lid je jistě vnímavý pro silné, kvalitní umění, je-li vskutku prostonárodní: svědčí o tom středověk a v nejnovější době například úspěch nádherné malby Gebharda Fugela. Ale nebezpečí, že propadneme sentimentálnímu ne-umění, je obrovské.*“<sup>63</sup>

---

<sup>58</sup> WARLAND, Rainer, TOMAN, Rolf, ed. *Ars sacra: křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. V Praze: Slovart, 2011. str. 756.

<sup>59</sup> GUARDINI, Romano, ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 146-147.

<sup>61</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 20-21.

<sup>62</sup> Tamtéž, str. 20.

<sup>63</sup> Tamtéž, str. 21.

## 4 Konec novověku

Spis *Konec novověku*, který vyšel v roce 1950, je věnován otázkám po duchovní situaci doby. Guardini se už dávno zabýval otázkou zlomu epoch. Již *Listy od Comského jezera / Briefe vom Comer See (1927)* vyznačují konec kultury, který lze vnímat jako vpád nového, ještě nepojmenovaného myšlení a života, od smyslově vnímatelného až po duchovní oblast. Další spisy, které jsou tematicky příbuzné: ledacos se předjímá například už v díle *Svět a osoba (Welt und Person, 1939)* a v pozdějších spisech z 50. let: *Nedokonalý člověk a Moc / Der unvollständige Mensch und die Macht (1955)* a *Kultura jako dílo i ohrožení / Die Kultur als Werk Und Gefährdung (1957)*. Guardini připomíná, že téma původně spojoval s přednáškami o Pascalovi. Guardini se nechal ovlivnit Pascalovými názory na svět a člověka, odtud si kladl otázku důležitých rysů novověku a dospěl k tezi, že už je v rozhodujících otázkách pro nás u konce. O tom, co je u konce a co lze říci, kde jsem duchovně teď, to vše popsal právě ve spisu *Konec novověku*.<sup>64</sup>

*„Guardini v odluce od nosného božského zdroje spatřuje zárodek ohrožení: zničení obrazů světa i s jejich vazbami k hodnotám, neboť zdůvodnění hodnot ze zkušenostního světa či z „přírody“ ztrácí při důkladnějším tázání nevyvratnost. Nezávislost na hodnotových vzorcích zvláště vykazuje technické a přírodovědné bádání.“*<sup>65</sup>

Spis je členěn do tří kapitol. V první kapitole *Středověký životní pocit a představa světa* se pokusil o vyjádření k povaze středověkého světového názoru. Dále přechází v kapitole *Vznik novověké představy světa* k novověkému způsobu nazírání, myšlení a k představě lidské existence. Poslední kapitola *Rozpad novověké představy světa a nadcházející doba* vyplývá z Guardiniho pocitu, že novověk dospěl v určitých oblastech ke svému konci. Guardini tvrdil, že tvářnost epochy se ukáže tehdy, když začne upadat – zároveň se ukazují jisté znaky nadcházející, zatím nepojmenované epochy.<sup>66</sup>

*„Historikové dnes vědí, že předpokladem pro věcné porozumění té, které historické epoše je skutečnost, že tato epocha už skončila. Historik, který chce pronést*

<sup>64</sup> GERL-FALKOVITZ, Hanna Barbara: *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkend*, 2. vyd., Topos Kevelaer 2010. str. 248.

<sup>65</sup> Tamtéž, str. 248.

<sup>66</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str.7-8.

*kompetentní soud o celostní podobě nějakého historického období, o jeho hlavních trendech či o jeho neopakovatelném svérázu, musí žít až v epoše následující. Musí mít k tomu, co zkoumá, příčinnou časovou distanci. Romano Guardini v polovině tohoto století napsal studii, kterou nadepsal slovy: "Konec novověku". Mnozí historikové se shodují v tom, že novověk končí, přičemž konec novověkého étosu časově situují někam na přelom 19. a 20. století. V této době totiž dochází k postupnému hroucení filozofických předpokladů, na nichž stál novověk.“<sup>67</sup>*

Aby autor pochopil souvislosti duchovní situace své doby, zasadil své úvahy do historického rámce, kde bylo nutné popsat zrod kultury v různých obdobích a obecné vnímání světa v odlišných epochách. Na začátku dvacátých let dvacátého století Guardini napsal: „*nacházíme se na rozhraní dvou kultur.*“<sup>68</sup>

## **4.1 Příroda, subjekt a kultura**

Podle Guardiniho lze každou epochu sledovat z hlediska tří základních složek života: přírody, subjektivity a kultury. Tuto trojici pojmů Guardini vymezuje a sleduje už v díle *Svět a osoba* (1939). V *Konci novověku* je životní pocit a představa světa v jednotlivých epochách zkoumán právě z pohledu na to, jak se v něm chápou tyto složky.

*„Již v doznívajícím středověku, ale především v renesanci se objevuje slovo, které postupně nabývá stále více významu: příroda.“<sup>69</sup>* Příroda zahrnuje všechno, co existuje ještě dříve, než člověk a bez jeho zapříčinění. Jde o celek věcí jako hvězdy, Zem, krajina, rostliny, živočichové, ale i samotný člověk. To vše je vnímáno jako něco hlubokého a mocného, zároveň jako úkol pro poznávání a utváření. Pojem příroda vyjadřuje ale i platnou normu, hodnotu. To, co je správné, zdravé, rozumné, dokonalé, přirozené. Protikladem je pak to, co je nepřirozené, zkažené, umělé, nezdravé. Z těchto hodnot vyplývají obrazy přirozené existence, správného člověka, přirozené společnosti, státního

---

<sup>67</sup> JUREČKA, Richard. *Křesťanství versus moderna*. In: Teologické texty [online]. 2000, 1 [cit. 2018-11-15]. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2000-1/Krestanstvi-versus-moderna.html>

<sup>68</sup> ZAHNER, Walter. Úvod, in: GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění-Triáda, 2009. str. 13.

<sup>69</sup> GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005. Studium (Křesťanská akademie v Římě). str. 13

zřízení a další. Vše, co je odvozeno z tohoto pojmu je definitivně pochopeno, jelikož je to odvozeno z prazákladu.<sup>70</sup>

„Do prožitku přírody ústí ještě jiný prožitek, prožitek antiky“. Antika vyjadřuje člověka, jaký má být. Vše má normativní charakter, vše je chápáno jako platný výklad skutečně přirozeného bytí. Prožitek přírody je vnímán jako kulturní zážitek nejvyššího řádu. Když se člověk začne zbavovat nadvlády přírody, tím, že ji začne zkoumat, utvářet ji a zmocňovat se jí, je to považováno za nepřirozenost a člověk se rázem staví vůči přírodě do protikladu. Tímto se dostáváme k dalšímu pojmu a tím je subjekt.<sup>71</sup>

Středověké myšlení rozpracovává aristotelský pojem přírody, má však jiný charakter než v antice. Příroda je prostředkem výkladu toho, že věci jsou stvořeny Bohem, subjektem individuálního bytí, nositelem duchovních úkonů a odpovědnosti. V dozrívajícím středověku, a především v renesanci nastává změna v pojetí. Člověk vnímá sám sebe jako tohoto nositele, jako osobnost. Člověk se stává novou mírou hodnot. Nejprve byla za první danost považována příroda, nyní je tomu tak u osobnosti. Osobnost podle Guardiniho nese sama v sobě zákonitost svého bytí, stává se nositelem, subjektem. Subjekt má charakter autonomie, přetrvává sám v sobě. Když lze odvodit něco ze subjektu, je to definitivně pochopeno. Subjekt je považován stejně jako příroda za něco tajemného, numinózního, přesahujícího do náboženské oblasti. Příroda a subjekt určují bytí, není za nimi nic dalšího, mezi nimi však vzniká svět lidského činu. Tento svět je určen pojmem kultura.<sup>72</sup>

Středověk budoval kulturu nejvyššího stupně, tvořil veliká díla, platné řády lidského soužití a tak dále. V novověku si lidské dílo „*přivlastňuje význam, který byl dříve vlastní Božímu tvůrčímu dílu ve světě*“. Člověk vidí svět jako přírodu, bere ji z rukou Božích, osamostatňuje ji. Vysvobozuje se z Boží moci tím, že se chápe jako subjekt a činí se pánem svého bytí. Podle své vůle člověk buduje svět nikoli k poslušnosti k Bohu, ale jako své vlastní dílo. Kultura má náboženský ráz, i ona se totiž jeví jako to poslední, co člověku zaručuje smysl bytí.

---

<sup>70</sup> GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005. Studium (Křesťanská akademie v Římě). str.13-14.

<sup>71</sup> Tamtéž, str. 14.

<sup>72</sup> Tamtéž, str. 15-16.

Podle Guardiniho je otázkou situace duchovních dějin, „jak jsou základní danosti přírody, subjektu a mezi nimi kultura-bytí jako předmět, bytí samo o sobě a jako úkol-uváděny do vzájemného vztahu.<sup>73</sup>

V *Konci novověku* sleduje Guardini postupnou problematizaci tohoto křesťanského pojetí místa člověka ve světě.

## 4.2 Středověk a jeho pojetí

Středověký člověk sdílí určité rysy s člověkem antickým, avšak i určité odlišnosti. Oba vnímají svět jako celek, který má své hranice. Antický člověk setrvává uvnitř světa, nepřekračuje ho, nepřemýšlí mimo něj. Bůh je součástí světa, nevyskytuje se nikde mimo něj. Představa světa je důsledkem sebeomezení, neexistuje nic mimo svět, nic chaotického a neohrazeného.<sup>74</sup>

Ve středověku je svět stvořen a ovlivňován Bohem. Bůh je všude a má posvátný charakter. Bůh ale ke světu nepatří, a je vůči němu svrchovaný. Středověký člověk je podřízen a věří ve znamení, přijímá a poslouchá Boží výzvy. Významným bodem pro myšlení ve středověku byl podle Guardiniho příliv germánského naturelu, instinktivní touha po neomezeném, dochází k mohutnému středověkému pohybu vzhůru. Toto se v antice nedělo, prožitek nadpozemského Boha se projevoval spíše jako vnitřní svoboda.<sup>75</sup> Zjevení je formulováno církví v dogmatech, jednotlivec je přijímá ve své víře. Církev je brána jako autorita, která propojuje člověka s Bohem.<sup>76</sup> Katedrály mají symbolický ráz, který umožňuje člověku náboženský prožitek. Co se týká řádu je určován církví a říší. Církev reprezentuje nadpozemský řád a říše pozemský, oba vytvářejí ideální jednotu. Náboženství podmiňuje i celkové zakotvení lidského života v kultu. Život středověkého člověka je značně ovlivněn náboženskými symboly. Celý život tohoto člověka je protkнут symbolikou. Středověk byl plný religiozity a touhy po pravdě. Chybí mu však vlastní badatelský přístup, pravdy jsou přijímány autoritativně a přejímány z antického poznání. Pravdu se snaží formovat, což je pro středověk velice důležitý prvek.

---

<sup>73</sup> GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svítavy: Trinitas, 2005. Studium (Křesťanská akademie v Římě). str. 17-19.

<sup>74</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 9-11.

<sup>75</sup> Tamtéž, str. 13-16.

<sup>76</sup> Tamtéž, str. 17-18.

Guardini se snaží obhájit středověkou „nesvobodu“, vysvětluje, že člověk přijímá autoritu jako vazbu k absolutnu, nikoliv jako pouto. To mu zaručuje pevné místo ve světě, což se začíná ve druhé polovině čtrnáctého a patnáctého století měnit. Začíná se probouzet touha po individuální volnosti a člověk se začíná cítit svazován autoritou.<sup>77</sup>

### 4.3 Novověk a jeho pojetí

Středověké pojetí světa, lidské existence a postoje ke kultuře se začínají rozpadat během 14. - 17. století a vyskytuje se nové pojetí, novověké.

Otázkou ale zůstává – jak budeme nyní definovat samotný novověk? Ucelená definice vlastně neexistuje. Historici se neshodují, se symbolickým počátkem novověku se často spojuje rok 1492, kdy Kryštof Kolumbus objevil Ameriku. Existuje ale řada jiných událostí a mezníků, které jsou označovány jako historický počátek novověku. S koncem novověku je to velice podobné. Někteří odborníci považují jako konec novověku (a začátek moderních dějin) konec 18. století, jiní konec 19. století, dále počátek století dvacátého – konec první světové války roku 1918. Setkáváme se ale také s názorem, že novověk vlastně ještě neskončil, takové období by tedy trvalo od 15. století až do současnosti, se zahrnutím našich moderních dějin jako součást novověku. Často se také setkáváme s označením raný novověk.<sup>78</sup> Romano Guardini situuje konec novověku do třicátých let 20. století, kdy si všímá určité změny v poměru k přírodě, zdá se být najednou člověku cizí a nebezpečná. Podle Guardiniho to dále souvisí se ztrátou nekonečnosti, vše je najednou konečné, a to hlavně díky vědě a technice. Další důležitý moment je dle Guardiniho sekularizace.<sup>79</sup>

Při vzniku novověkého pohledu na svět Guardini vyvrací postoj, který až do té doby v obecném měřítku převládal. Byla to představa Boha jako takového, který je popisován jako jsoucno, které dbá o dobro lidí a dohlíží na celý svět z nebes. Velmi silné náboženské cítění, které bylo typické pro období středověku, zůstává i v raném novověku, ovšem náboženské tendence postupně ochabují. Lidé se pokouší objevit skutečné poznání, věda se dostává do popředí. Poznání novověku bylo skutečné a opravdové (na

---

<sup>77</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 21-26.

<sup>78</sup> Tamtéž, str. 27.

<sup>79</sup> Tamtéž, str. 45



rozdíl od poznání středověkého). A tak středověk, který byl v této době spojen s velkou náboženskou oddaností a vírou, prakticky přestává existovat. Guardini ovšem říká, že: „*Středověká podoba a s ní i celkové chování člověka a jeho postoj ke kultuře, jež tuto představu formovaly, se během 14. století začíná rozpadat. Tento proces pokračuje v 15. a 16. století a vyhraňuje se v 17. století v ostře prokreslený obraz*“.<sup>80</sup> Tyto tendence se týkají hlavně autonomie, v níž žije moderní člověk, a to ve vztahu k přírodě a k historii.<sup>81</sup>

Z náboženského hlediska tedy už člověk není v takovém postavení, jako za raného středověku, kdy byl „*ze všech stran pod dohledem Boha, který udržoval svět*“.<sup>82</sup> Nyní se tento člověk stále víc a více oddaluje od Boha a takové chování značně prohlubuje sekularizaci víry.

Jak dále píše Guardini, tento proces lze přisoudit taktéž vlivu novodobé vědy. Hlavní obrat nastává v 15. století, kdy touha po poznání proniká přímo k podstatě věci. Objevuje se touha dospět k vlastnímu kritickému úsudku, je žádoucí zkoumat věci vlastním rozumem, vidět vše na vlastní oči – a to nezávisle na zavedených vzorech a pravidlech. Vznikají moderní experimenty, racionální teorie, humanistická kritika a vědecké dějepisectví, které se zakládá na opravdových pramenech. Ve společnosti se tato tendence projevuje také – vzniká novodobá nauka o státu a právech. Věda se odděluje od náboženství a existuje sama o sobě. Změny zaznamenává také hospodářství. V minulosti byla jakákoli výdělečná činnost ovlivněna stavovskou výsadou nebo církevními zákony. Nově se však začíná akceptovat hospodářská soutěž, přičemž vzniká jakýsi kapitalistický systém, ve kterém každý jedinec může vlastnit to, co sám dokáže svými schopnostmi získat (samozřejmě při dodržení právních norem). Změnu zaznamenává také politika.

V souvislosti s příchodem éry novověku se vytváří i novověké vědomí osobnosti. Jednotlivec považuje sám sebe za zajímavého a jedinečného, přičemž se může stát objektem psychologického zkoumání.<sup>83</sup> Guardini mluví o hodnotách osobnosti, kdy říká, že každý člověk je díky svému původu již bytostně konkrétní osobou – má svoji osobnost.

---

<sup>80</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 27.

<sup>81</sup> GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. Studium (Karmelitánské nakladatelství). str. 134-135.

<sup>82</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 40.

<sup>83</sup> Tamtéž, str. 27-28.

Každá osoba je jedinečná, má svoji důstojnost, je na světě jednorázově (je neopakovatelná), má svoji hodnotu, přičemž důležitá je kvalita, ne kvantita.<sup>84</sup>

Jak uvádí Gibellini, v novověku již není pocíťován dluh vůči náboženství (na rozdíl od středověku) a zájem člověka o sebe samotného a jeho vlastní starost o svoji osobu se stal absolutní. To znamenalo, že bylo nahrazeno místo, které doposud zaujímal teologie. Guardini označuje tuto sekularizaci za nebezpečný a nepřirozený jev, který odstraňuje morální standardy, které poskytuje náboženství. Guardini tvrdí, že „*novověk sice odmítá křesťanské učení a křesťanský řád, ale současně si s věrolomností, která hraje dvojí hru, přisvojuje „vymoženosti“ hodnot, jež vypracovalo křesťanství*“.<sup>85</sup> Guardini tedy netvrdí, že sekularizace je přirozený výsledek našich dějin, ale tento proces vnímá jako chybu v historii, které lidstvo udělalo. Toto pochybení totiž může ohrozit lidskou existenci v tom smyslu, že přicházejí pohromy jako druhá světová válka, studená válka nebo neekologické chování k přírodě.<sup>86</sup>

Sekularizace víry je fenomén, který je započat osvícenstvím. Gibellini uvádí, že procesem sekularizace se rozumělo převedení „určitých skutečností od sakrálních a kulturních účelů k jiným účelům – světským a sekulárním, například v době reformace“, což se označuje jako *právní* význam této sekularizace. Také se ale mluví o sekularizaci jako o procesu duchovních dějin, čímž je proměna původních křesťanských idejí, zkušeností i poznatků v ideje, poznatky a zkušenosti lidského rozumu v obecném měřítku (takový proces označujeme jako kulturní význam sekularizace). „*Sekularizace je proces hluboce proměňující člověka a svět, proces, jímž se člověk vztahuje k sobě samému i ke světu. Je to však proces komplexní a rozporuplný, z něhož vyplývá závažná otázka, zda je sekularizace něco cizího a protikladného křesťanské víře a její podstatě, zda je víře nucena násilím a zda ji z vnějšku ničí, nebo zda je to proces, který zcela důsledně vyplývá z podstaty křesťanské víry.*“<sup>87</sup>

Člověk se podle Guardiniho v tomto procesu stává suverénním, avšak zároveň „*ztrácí objektivní místo, které zaujímal ve staré představě světa, a dostavuje se pocit vystavenosti, či dokonce ohrožení. Probouzí se strach novověkého člověka, který je jiný*

<sup>84</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994. str. 63-67.

<sup>85</sup> GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. Studium (Karmelitánské nakladatelství). str. 141

<sup>86</sup> Tamtéž, str. 142-143.

<sup>87</sup> GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, Studium (Karmelitánské nakladatelství). str. 134-135.

než strach člověka středověkého.“<sup>88</sup> Guardini tvrdí, že tento novověký strach pramení z pozbytí symbolického pevného místa a přesvědčivého útočiště, přičemž člověk nově získává pocit, že svět mu nezajistí takové postavení, které by odpovídalo jeho potřebě najít smysl bytí.<sup>89</sup>

### 4.3.1 Hanus o Guardiniho pojetí novověku

Pojetí novověku má základ v renesančním a později osvíceneckém vnímání světa. Hanus vedle *Konce novověku* zmiňuje pět Guardiniho přednášek *Vom Sinn der Kirche* a uvádí, že dle Guardiniho reformace a osvícenství zničilo velké množství hodnot, lidé jsou pod dojmem naturalistického a individualistického ducha, který je až příliš liberální. Svobodný je ten, kdo čerpá ze své víry, církev je tedy cestou ke svobodě a k opravdovému životu.<sup>90</sup> Hanus tedy píše, že Guardini se staví proti osvícenskému idealismu a liberalistickému pojetí svobody. Tato svoboda se chápe jako nevázanost. Dvacáté století proto bylo na pomezí mezi liberalismem a kolektivismem, individualista je na cestě stát se součástí masy. Guardini podle Hanuse říká, že chybná interpretace svobody je hlavní příčinou krize v 19. a 20. století. Kultura ve společnosti znamená pro Guardiniho vyjádření základních vztahů lidí ke společnosti, k světu a přírodě a také sama k sobě.<sup>91</sup>

Pro správné pochopení Guardiniho díla, které pojednává o konci jedné epochy a příchodu doby nové, je třeba vymezit pojmy, na kterých stojí naše civilizace (viz kapitola č. 4.1). Nejdůležitějším pojmem je v tomto případě západní kultura. Tato kultura představuje vše, co mají společně vyspělé státy, vše, může představovat ideální život v těchto zemích, priority lidí, a to, co se obecně považuje za dobré a špatné. Tato západní kultura značně determinuje život masy lidí. Budeme-li zkoumat Guardiniho názory a postoje ve srovnání s míněním, které by mohla mít většina lidí, kteří žijí v západní kultuře, setkáme se často s odlišnými postoji. Mohlo by se zdát, že v současnosti žijeme v období, které je pro nás velice přívětivé. Jsme kultivovaní, vzdělaní, civilizovaní a moderní, máme životní jistoty. Guardini ale ve své knize *Konec novověku* popisuje něco jiného, jak je již zřejmé ze samotného názvu díla. Autor se ve své době domnívá, že

---

<sup>88</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 31-32.

<sup>89</sup> Tamtéž, str. 32.

<sup>90</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994. str. 16-22.

<sup>91</sup> Tamtéž, str. 63-67.

tradice, se kterou se historicky identifikujeme, se v podstatných ohledech blíží ke svému zániku. Jakými argumenty tezi o zániku novověku podkládá, ozřejmuje kromě jiného jeho pojetí přírody.

### 4.3.2 Pojetí přírody

Guardini říká, že novověkou představu přírody dovedl k její dokonalosti Goethe.<sup>94</sup> V souvislosti s koncem novověku, o kterém Guardini píše, se autor dostává k otázce, jestli by dnešní člověk v nové éře přijal Goetheho text, a dokázal by se ztotožnit s jeho oduševněnými představami přírody. Guardini se domnívá, že nikoli (viz kapitola č. 4.4).

Guardini ve svém díle uvádí základní složky nové životní představy, přičemž se jedná především o novověký pojem přírody, tedy souhrn všech látek, energií, jevů a zákonitostí – tento soubor věcí je pro člověka jako předpoklad vlastního života a jako úkol pro tvůrčí a poznávací činnost. V novověku příroda znamená něco svrchovaného, nad přírodou již není nic. Od přírody lze vše odvodit a příroda se tak stává podkladem pro veškeré lidské poznání a činnost, z čehož plyne ideál přirozeného člověka, přirozené společnosti i státního zřízení, výchovy a životního stylu. Protože vše, co je přirozené, je také dobré a posvátné.<sup>95</sup>

Vše, co lze vyčíst a odvodit z přírody, je zákonitě vysvětleno, což ale neznamená, že přírodě samotné lze dobře a vždy porozumět – naopak si v novověku příroda zachovává svůj tajemný ráz, je ztělesněním moudrosti a dobrotivosti, má přívlastko „božská“ a je „matkou přírodou“, je předmětem náboženského uctívání.<sup>96</sup> *„Žijeme uprostřed ní a jsme jí cizí. (...) Žije ve svých dětech, avšak matka sama, kde je? Je jedinou umělkyní, z nejprostší látky tvoří nejobdivuhodnější kontrasty, beze známky námahy dospívá k nejvyšší dokonalosti.“<sup>97</sup>*

Prožitek přírody spojuje Guardini s prožitkem antiky. Zde popsané chápání přírody i představa antiky mají vůči „zjevení zcela jiný poměr než příslušné středověké představy.“<sup>98</sup> Guardini říká, že pro středověk byla příroda božím dílem a antika byla

---

<sup>94</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 44.

<sup>95</sup> Tamtéž, str. 32-33.

<sup>96</sup> Tamtéž, str. 33.

<sup>97</sup> Tamtéž, str. 33-34.

<sup>98</sup> Tamtéž, str. 34.

„předchůdkyní zjevení“ a pro novověk se obě stávají prostředkem, jak odtrhnout lidské bytí od zjevení (a jak dokázat jeho nepřátelství vůči životu).<sup>99</sup>

Jak dále uvádí Guardini, velice důležitými změnami prochází také celkové vnímání obrazu světa. *„Podle staré představy byl svět ohraničenou veličinou, jeho extenzivní konečnost byla však vyvažována, lze-li ji tak nazvat, intenzivní nekonečností, totiž absolutní hodnotou vše prostupující symboliky. (...) Řád symbolů pronikal též dějiny s jejich rozmanitými údobími, od stvoření světa opravdového počátku až k poslednímu soudu jako stejně opravdovému konci.“*<sup>100</sup>

Dle Guardiniho se ale nyní objevuje nový trend, protože lidé si uvědomují, že chtějí rozšiřovat své obzory a jít v poznání dál. Dosavadní tendence vidět svět jako ohraničený celek nyní mizí. Díky astronomii Země již neznamená středobod vesmíru, protože se otáčí kolem Slunce. Odborníci hlásají nekonečné množství vesmírů a světů, což vede k problémům s vnímáním světa našeho. *„Poznatky nové astronomie jsou však tak dalekosáhlé a natolik logicky spjaté s výsledky ostatního zkoumání přírody, že v člověku může vzniknout pocit, že se nyní zbavuje všech vybájených představ a vytváří obraz světa, který se řídí výhradně skutečností.“*<sup>101</sup> Velice podobný vývoj zaznamenává i historie a její studium, jelikož studium nových pramenů a památek umožňuje přísun nových informací. Díky těmto informacím vzniká jakási touha odkrýt pravý původ lidské existence, odhalit souvislosti, příčiny a pravé následky. Například biblické pojetí stvoření světa je často vnímáno jako problematické.

V této době dochází také k novým prožitkům kosmického nekonečna.<sup>102</sup> Jestliže se dříve lidé spokojili s poznáním známých končin a obzorů, nyní již nevnímají neznámo, které se rozprostírá ve vesmíru, jako něco zakázaného.

## 4.4 Konec novověké představy a budoucnost

Jak poznamenává Guardini, novověk tak, jak byl popsán výše, se chýlí ke svému konci. V novověku jsou důležité tři složky, které byly donedávna považovány za

---

<sup>99</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 34-35.

<sup>100</sup> Tamtéž, str. 29-30.

<sup>101</sup> Tamtéž, str. 30.

<sup>102</sup> Tamtéž, str. 31.

nepostradatelné, a kterých se tato změna nejvíce dotýká. „Příroda, která si plně sama dostačuje, osobnost, která představuje autonomní subjekt dění a kultura, která se vyvíjí podle svých vlastních norem, byly podle tradičního výkladu evropských dějin pokládány za ideje, jejichž objevování a stále dokonalejší uskutečňování je smyslem dějin. To však byl omyl a mnoho příznaků naznačuje, že nastává pokles těchto idejí.“<sup>103</sup> Nejde tu ale o nějaké zvelebování či kritizování novověku, ale o uvědomění si, že se chýlí ke konci a o poznacích, co vzniká v další epoše, proto dle Guardiniho nese spis podtitul Pokus o orientaci.

Jak již bylo psáno výše, Guardini považoval Goetheho za původce novověké představy o přírodě. Jeho vřelé vykreslení přírodních jevů považoval za něco, co již moderní člověk nesdílí. Romano Guardini říká, že právě to, jak se tento „moderní“ vztah k přírodě (stejně tak jako vztah ke kultuře a osobnosti) vzdaluje od Goetheho představy, znamená nejdůležitější příčinu krize v poměru k jeho dílu a jeho dílo již nepochybně nemůže být budoucností ani přítomností.<sup>104</sup>

V nové éře již přírodu neoznačujeme za „matku přírodu“, nevzhlížíme k ní tak, jak dříve, naopak se může zdát až nebezpečná nebo cizí, moderní člověk již nepřistupuje k přírodě s náboženskými pocity. Člověk přírodu neoznačuje za své bezpečné útočiště, svět se stal jiným. Dokonce se zdá, že tento nový přístup přírodě upírá to, co dříve bylo středobodem smýšlení o ní – úctu. Moderní člověk k ní přistupuje věcně, příroda je látkou, prostorem, které je prostorem pro lidské dílo. Člověk zasahuje do přírody, což představuje možnosti velkého rozvoje, ale také hrozbu zkázy. V novověku se technika považovala za něco, co přináší lidem blahobyt. Ovšem díky tomuto tvrzení se často zakrývaly škody, které technika napáchala. Člověk budoucnosti ale bude již vědět, že v technice nejde ani o užitek, ani o blahobyt lidstva, nýbrž o moc.<sup>105</sup> Hanus píše, že vychází z knihy Genesis, kde je člověk obrazem a Boží zjevení dává lidem odpověď na vše o člověkově jako takovém, přičemž technika je dílem lidským, a toto lidské úsilí a dílo umožňuje normální živobytí.<sup>106</sup>

---

<sup>103</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 43.

<sup>104</sup> Tamtéž, str. 44.

<sup>105</sup> Tamtéž, str. 45-47.

<sup>106</sup> HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog století*. Bratislava: Lúč. str. 59-62.

Dle Guardiniho je moderní osobnost jiná, již nelze mluvit o subjektivitě, individualitě, osobnosti v dosavadním smyslu, člověk netouží být svůj a mít originální životní styl, přijímá užitkové předměty a stylizuje se do jisté životní formy, jak mu káže racionální plánování a strojová výroba. Osobní rysy člověka se projevují ve vedoucích osobnostech, tedy v manažerech nového druhu, které tento lidský typ produkuje. Buď se jednotlivec ztratí v nadřazených celcích, přičemž bude pouze nositelem funkce, nebo se zařadí do velkých společenských pracovních struktur – a vzdá se tak své tvůrčí individuality. Slovo *osobnost* je nahrazeno slovem *osoba*.<sup>107</sup>

*„Tím se mění poměr člověka k přírodě. Ztrácí svou bezprostřednost, stává se nepřímým, zprostředkovaným výpočty a přístroji. Pozbývá názornosti, stává se abstraktním a počtářským. Nemůže již být prožíván, stává se věcným a technickým.“*<sup>108</sup> Toto ale mění i poměr člověka k jeho dílu, tento poměr se také stává nepřímým, abstraktním. Typická je absence lidsky prožívat, zůstává jen schopnost kontrolovat a počítat. Člověka, který žije tímto způsobem, označuje jako ne-humánního. Člověk se vzdaluje od přírody, nemá s ní takové vazby jako dříve, mění se v komplikovaný systém relací a funkcí zachytitelných výhradně matematickými symboly, proto používá Guardini označení ne-přirozená příroda. *„Oba tyto fenomény, ne-humánní člověk a ne-přirozená příroda, tvoří základ, z něhož bude vyrůstat budoucí forma lidské existence.“*<sup>109</sup>

Člověk nové epochy se domnívá, že stanul před reálnou skutečností, které mu otevírá zdroje plnohodnotného života, který vznikne v souladu jeho vlastní energie a energie přírody, kterou využije. Vznikne tak *„úchvatně bohatý a zároveň jednotný celek, ‚kultura‘, a v něm člověk dojde svého naplnění.“* V tom se ale novověk mýlil, již dříve bylo řečeno, že od jistého okamžiku se kultura sama stane zlem a že je třeba návratu k přírodě, která je jediná ryzí a nevinná. Kritika a nedůvěra vychází z kultury, už není vnímána jako v novověku, kdy pro člověka představovala životní prostor a spolehlivý řád života. Novověk důvěřoval lidskému dílu, stejně jako přírodě, což už nelze.<sup>110</sup>

Základním odůvodněním nutnosti a smyslu kultury jako takové je to, že tvoří bezpečí.<sup>111</sup> Kultura novověku (věda, filozofie, pedagogika, společenské teorie a

---

<sup>107</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 49-50.

<sup>108</sup> Tamtéž, str. 56.

<sup>109</sup> Tamtéž, str. 59.

<sup>110</sup> Tamtéž, str. 61-62.

<sup>111</sup> Tamtéž, str. 70.

literatura) neviděla podle Guardiniho člověka správným způsobem. A to nejen v detailech, ale dokonce už ve svém základním přístupu. Člověk totiž není takový, jak ho popisuje materialismus nebo pozitivismus, není ani takový, jakého ho vidí idealismus nebo existencialismus – člověk, jak si ho představuje novověk, neexistuje, „*veškeré pokusy vtěsnat ho do mechanických, biologických, psychologických a sociologických kategorií, do nichž nepatří, představují pouhé variace základní snahy udělat z něj ‚přírodní‘ bytost. (...) Kdyby byla kultura tím, zač ji pokládá novověk, nebyla by se mohla nikdy tak zmýlit v člověku a ztratit jej ze zřetele, jak se to skutečně stalo.*“<sup>112</sup> Člověk může pomocí moci působit jak dobro, tak zlo, dovede tvořit i ničit. Ukazuje se, že moderní člověk neumí správně užívat moc, neexistuje étos správného užívání moci, což nastoluje problém. Svět se stává opět místem chaosu, který většina skrze vědu a techniku (která vzbuzuje funkčnost a řad) neprohlédne.<sup>113</sup>

Guardini používá (vedle pojmů ne-humánní člověk a ne-přirozená příroda) výraz „ne-kulturní kultura“, který vysvětluje následovně: „*Jestliže to, co vytvořili a v čem zakořenili lidé uplynulých staletí, byla kultura, pak je to, s čím máme co do činění dnes, opravdu něco jiného. Změnil se existenční prostor kultury, změnil se její charakter i její důsledky pro člověka.*“<sup>114</sup>

To, co bude v následující době dle Guardiniho stěžejní, budou ctnosti opravdovost, statečnost a askeze. Bude třeba usilovat o pravdu. Opravdová statečnost bude muset čelit nastolenému chaosu, který má původ v lidském díle. Statečný člověk bude proti sobě mít přesilu, mnohdy i veřejnost a nepravdu. A ještě něčeho třetího bude třeba: askeze. Novověk se askeze bál, tím ale člověk propadl sám sobě. Člověk se musí naučit postavit se proti sobě samému přemáháním a odříkáním. Poté získá vnitřní svobodu a bude umět vládnout nad vlastní mocí.<sup>115</sup> Tyto ctnosti získávají na prahu nové epochy hluboký a nutný význam.<sup>116</sup>

---

<sup>112</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 65.

<sup>113</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 66-73.

<sup>114</sup> Tamtéž, str. 73.

<sup>115</sup> Tamtéž, str. 73-74.

<sup>116</sup> GERL-FALKOVITZ, Hanna Barbara: *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkens*, 2. vyd., Topos Kevelaer 2010. str. 249.



## 4.4.1 Religiozita následující epochy

Rozvíjením uvedených ctností křesťanství dospěje či bude nuceno dospívat ke své aktuální úloze – tak Guardini uvažuje, když se snaží vyložit i religiozitu následující doby. Čím radikálněji se ateista zřekne zjevení, tím více bude zřetelný význam křesťanské existence. „*Nevěřící musí vyjít z mlhy sekularizace.*”. Musí přestat těžit z křesťanské existence. To bude mít za následek, že vznikne nová forma pohanství. „*Dnešní nekřesťan se domnívá, že může křesťanství vypustit a hledat nové cesty pro svou religiozitu v antice. V tom se však mylí. Antika jako životní forma patří definitivně minulosti.*“<sup>117</sup> Bude třeba nalézt nové hodnoty, které nebudou vycházet z křesťanské tradice a budou zajišťovat klid a mír na Zemi.

Přirozená religiozita a náboženská vnímavost bude oslabena. Guardini ale tvrdí, že když ubude víry, bude chudší, ale zároveň bude silnější a čistší. V tomto pohledu se zdá, že můžeme hledět vstříc budoucnosti s velkou důvěrou. Věřícímu bude navzdory všemu tlaku umožněn přímý kontakt s Bohem a tento člověk nakonec zůstane „*v rostoucí osamělosti budoucího světa-v osamělosti, která vniká právě uprostřed mas a v organizacích-živou osobou.*”<sup>118</sup>

Guardini v závěru spisu opakovaně připomíná, že nechce na budoucnost pohlížet s pesimismem, že doba otevírá nové problémy, ale i nové možnosti. „*Když tedy zde mluvíme o blízkosti konce, není tím míněn konec ve smyslu časovém, nýbrž kvalitativním: že se naše existence blíží absolutnímu rozhodnutí a jeho důsledkům, nejvyšším možností i krajnímu ohrožení.*“<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). str. 83.

<sup>118</sup> Tamtéž, str. 88.

<sup>119</sup> Tamtéž, str. 89.

## 5 Závěr

Předložená práce představila Guardiniho uvažování o kultuře a umění, v kontextu jeho křesťanského smýšlení. Oběma oblastem věnoval Guardini během života pozornost, přednášel o nich a publikoval.

V části věnované Guardiniho myšlení o umění bylo zřejmé, že zejména ve 20. a 30. letech se Guardini opakovaně zamýšlel nad výtvarnými díly různých epoch, uvažoval o podstatě uměleckého díla, při svých analýzách uměleckých děl zaváděl pojmy jako obraz kultový / zbožný, nepředmětné umění... Část úvah věnoval abstraktnímu umění, které se snažil vyložit jako projev související s charakterem nové doby, proto ho zajímalo toto vysoce moderní umění. V uměleckých dílech zaznamenával jakousi tvář epochy, ve které bylo dílo vytvořeno. Umění vypovídá totiž o tom, jak se člověk v dané době cítí. Vlivná zůstala jeho spolupráce s Rudolfem Schwarzem, která Guardiniho formovala v úvahách o architektuře, kde pro něj nejzřetelněji vystupoval obraz situace doby. Můžeme si povšimnout například situace religiozity v době, kdy Schwarz v letech 1928-1929 nechal vystavět kostel Božího těla v Cáchách. Kostel byl velice strohý a jednoduchý, oproti jiným stavbám kostelů, které byly bohatě zdobeny a protkнутy různými křesťanskými symboly. Umění je pro Guardiniho oblast kultury a spatřoval v něm specifický způsob vyjádření existence.

Zahner staví Guardiniho jako analytika kultury vedle dalších myslitelů jako jsou Oswald Spengler, Heinrich Platz nebo Karl Jaspers. V části věnované Guardiniho dílu *Konec novověku* (1950) jsem představila Guardiniho pohled na duchovní situaci epoch, které jsou sledovány z hlediska tří složek života: přírody, subjektu a kultury. Představením těchto pojmů v každé jednotlivé epoše se ukázala značná proměna životního pocitu člověka a představa světa.

Dále jsem představila specifika novověku, pocit konce a následné vědomí přelomu. Obraz novověku, který vykreslil Guardini, popisuje člověka v procesu odcizení přírody a Boha. Člověk nepovažuje přírodu jako prostředí přátelské, prostředí, které mu dává prostředky k poklidnému živobytí, ale naopak přírodu vidí jako místo jemu nepřátelské, které musí zkrotit, podmanit si ho nebo ho ovládat. Dle Guardiniho toto chování má svou příčinu v osvícenském vnímání světa, protože lidé nevnímají náš svět jako boží dílo, které mají ochraňovat a které jim bylo předloženo pro jejich užitek. V nové době již lidé považují přírodu jako soubor věcí, které mohou využívat ke svému

prospěchu. Toto chování vede k rozvoji měst a obchodu, k industrializaci měst, k určité automatizaci a začlenění lidí do velkých pracovních kolektivů. Individualita těchto lidí dle Guardiniho mizí a je obětována pohodlí a životním jistotám. Z nábožensky založených lidí, kteří se řídí božím řádem, se stávají lidé sekularizovaní – nemají již odpovědnost k vyšší moci, naopak teď jsou odpovědní jen sami sobě. Tito lidé se dokonce řídí společenskými normami, místo toho, co by požadoval Bůh. Výsledkem toho je, že jsou manipulovatelní a vzniká dav – masa lidí. Jako hrozbu pro novověk tedy Guardini vidí svobodnou lidskou vůli. Ve ztrátě náboženského postoje vidí Guardini konec novověké éry (v takovém pojetím, tak jak byla vnímána před válkou).

V jeho díle je popsán možný scénář zániku naší civilizace, včetně obrazu užití lidských sil k sebezničení společnosti, což dle mého názoru budí až přehnaný „apokalyptický“ dojem (přestože se jedná pouze o konec kvalitativní, nikoliv časový či fyzický). Guardini zmiňuje možnost nastolení nové společnosti, která již nebude humánní, ale ne-humánní, kultury, která bude ne-kulturní a přírody, která bude nepřirozená. A to ve smyslu toho, že už nebude vycházet z toho tradičního pojetí jako dříve. Další problematikou je pro Guardiniho religiozita následující epochy. Těm věřícím, kteří odolají a uchovají si víru, bude umožněn silnější a čistší vztah k Bohu. Pro ostatní bude třeba nalézt nové hodnoty, které nebudou vycházet z křesťanské tradice a budou zajišťovat klid a mír na Zemi.

Dle Guardiniho bude budoucí lidské dílo charakteristické jedním nejdůležitějším základním rysem – bude mít charakter ohrožení. A hlavním problémem, který bude v budoucnu stát v čele kultury (a jehož řešením se dosáhne blahobytu nebo bídy) – je lidská moc.

S Guardinim musím souhlasit, protože je více než zřejmé, že dnešní svět a naše moderní myšlení ztrácí morální rozměr, který existoval v předminulém století. Autorovy myšlenky jsou velice nadčasové, plné nových pohledů a jsou bezpochyby velice odvážné.

Guardini byl člověkem, který promýšlel fenomény své doby, a přestože se nám může jevit v mnoha věcech nadčasový, velká část jeho názorů může být také považována za zastaralou. Nicméně vždy přicházel s novými podněty, přemýšlel o důležitých problémech společnosti a člověka, jak již bylo řečeno, řada jeho textů je stále velice aktuální. Alespoň tedy tuto „aktuálnost“ u jeho textů nalezneme část čtenářů, protože výklad jeho děl už je na každém z nás.

## 6 Resumé

Romano Guardini was an Italian-born German Catholic theologian, philosopher and academic who is considered one of the greatest personalities of Catholicism in the 20<sup>th</sup> century. He had a strong influence in Central Europe. This bachelor is concentrated on his thought about art and culture. His files are dedicated to art and culture in context his Christian mindset. The first part of the bachelor shows, how Guardini since the twenties wrote about painting, about religious paintings, about abstract painting and new sacral architecture. One of his studies about art was „*Über das Wesen des Kunstwerks*”. This studies contains a representative selection of texts written by Guardini about the subject of arts and architecture. This topic is followed as related to Guardini's thought about the man and culture, especially in 20<sup>th</sup> centur. In another important text „*Das Ende der Neuzeit*” Guardini describes the transition from one era to the other and cultural context. The author here perceives the end of an epoch that follows from his reflections on previous epochs. It follows all epochs in terms of three components of life: nature, subject, culture. The introduction of these concepts in each epoch has shown a significant change in human life and the idea of the world. Furthermore, I introduced the specifics of modern times, the feeling of the end and subsequently the consciousness of the turn. In the loss of religious attitude, Guardini sees the end of the modern era. In this work I present Guardini's view of the upcoming unnamed epoch and the religiosity of the next epoch.

## 7 Seznam zdrojů

### Literatura

1. EMINGER, Zdeněk Ambrož. *Romano Guardini: jeho život a studie o křesťanské etice*. In Teologická reflexe. 2005(11), č. 2, s.175-186. ISSN 1211-1872.
2. GERL-FALKOVITZ, Hanna Barbara: *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkend*, 2. vyd., Topos Kevelaer 2010. ISBN 978-383-670-5530
3. GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. Studium (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-177-3.
4. GUARDINI, Romano, ZAHNER, Walter. *O podstatě uměleckého díla*. Praha: Centrum teologie a umění, 2009. Delfin (Triáda). ISBN 978-80-87256-03-9.
5. GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Praha: Vyšehrad, 1992. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-7021-055-9.
6. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005. Studium (Křesťanská akademie v Římě). ISBN 80-86885-02-x.
7. HANUS, Ladislav. *Romano Guardini: Myslitel a pedagog storočia*. Bratislava: Lúč, 1994. ISBN 80-7114-124-0.
8. KRIEG, Robert A., *Romano Guardini*. In Teologické texty. 1994(5), č. 4, s. 144. Roč. 5, č. 4 (1994), s. 144. ISSN 0862-6944.
9. SCHMIDT, Norbert. *Přímluva za současnost: umění v sakrálním prostoru*. Praha: Triáda, 2016. Delfín. ISBN 978-80-7474-185-2.

10. WARLAND, Rainer, TOMAN, Rolf, ed. *Ars sacra: křesťanské umění a architektura Západu od počátků do současnosti*. V Praze: Sloart, 2011. ISBN 978-80-7391-500-1.

## Internetové zdroje

1. JUREČKA, Richard. *Křesťanství versus moderna*. In: Teologické texty [online]. 2000, 1 [cit. 2018-11-15]. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2000-1/Krestanstvi-versus-moderna.html>.

2. KLÍPA, Jan. *O podstatě uměleckého díla*. In: Getsmany.cz [online]. 2009 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2292>.

3. STANĚK, Martin. *Cena Romana Guardiniho pro Mons. Tomáše Halíka*. In: Farnostsalvator.cz [online]. 2010 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <http://www.farnostsalvator.cz/clanek/1329/cena-romana-guardiniho-pro-mons--tomase-halika#.XJqAPVVKjDd>.